

સન્નેડાસુખદર્શક

નાટક.

૨૬૩૮

આ લોકોપ રચનાર

આર્ય હિતેચ્છુ સભાના
સભાસદો

પ્રત ૫૦૦)

જાપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા

શ્રી ભરૂચ આર્ય હિતેચ્છુ સભા.

—:0:0:—

ધી ભરૂચ “ જ્ઞાનોદય ” પ્રીટીંગ પ્રેસમાં
ઈચ્છાલાલ અમૃતલાલ મુરતીએ છાપી.

—❦—

(કર્તાએ સર્વેલક સ્વાધીન લીધા છે.)

સંવત ૧૯૪૩

સને ૧૮૮૩

કીમત ૬ આના.

૨૯૩૮

સન્નેડાસુખદર્શક

નાટક.

~~૨૯૩૮~~

આ લોકોપયોગી રત્ન
રચનાર

આર્ય હિતેચ્છુ સભાના
સભાસદો

(પ્રત ૫૦૦)

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા

સભા.

પ્રસ્તાવના.

હે આર્ય બાઈઓ શહેર ભરચના નીચે લખેલા નાની વયના મિત્રોએ પોતાની પ્રાપ્ત થયેલી કેળવણીઓના ઉપયોગ કરવાના હેતુથી સને ૧૮૮૪ ની શાલમાં શ્રી આર્યહિતેન્દ્ર સભા સ્થાપીછે. આ સભાના મેમ્બરોએ આર્ય બાઈઓને અસર કરવાની ખાતર આ લઘુ ગ્રંથ બહાર પાડ્યો છે. સુગ્ર અને ઉત્સાહી પુરૂષ આ પુસ્તક વાંચીને સારા વિચાર લાવશે તથા સમ્મેડા શોધશે. હે આર્ય બાઈઓ અમારો કાંઈપણ દોષ તથા ચુક પડે તો હમારા પ્રથમના પ્રયત્નને માટે ક્ષમા કરીને તે બાબત સુધારીને વાંચવા તરફી લેશો. “ તથાસ્તુ.”

પ્રમુખ—હીમતલાલ માણેકલાલશાહ ઠો. લલુભાઈનો ચકલો.

મંત્રી—સુનીલાલ નાગરદાસ કીનારીવાળા. ”

કેસાધિપતી—સુનીલાલ જમનાદાસ છતીઆ, દારનીખડકી

પાત્ર.

નારણદાસ.....કંચન પુરીનો નગરશેઠ.

માણેકબાઈ તેની સ્ત્રી.

ગુલાબદાસ... ..તેનો પુત્ર.

દલપતરામ.....તેનો ગુમાસ્તો.

રામો... ..તેનો ચાકર.

નગીનલાલચંપાવતી (કંચનપુરીથી ચારગાઉ)નો શેઠ.

શીવદક્ષમી... ..તેની સ્ત્રી.

કેશવલાલ... ..તેનો પુત્ર.

મોતી.....તેની પુત્રી.

નંદી
પાલી } મોતીની બેનપણીયો.
ઉજમ }

ભીમોનગીનલાલનો ચાકર.

કસનદાસ }
મકનદાસ } ગુલાબદાસના મીત્ર.
રતનલાલ }

ત્રીપુજાશંકર.....એક બેશી

સન્નેડા સુખ દર્શક

નાટક.

અંક ૧ પેહેલો.

(મુખ્ય પાત્રો સાથે ગાય છે.)

ધનાશ્રી.

(પ્રભુ રીઝી સાહેયજો જગરાય) એ રાગ.

પ્રભુ હમને સહાય થજો કીરતાર

સહાયે થજો કીરતાર,

પ્રભુ.

અંતર જામી, અવીચળ નામી;

તુંજ રચનામાં નહીં કંઈ પાર;

પ્રભુ.

વિનય પુર્વક માગી લઈએ છીઝે;

વર્તાવ જયજયકાર.

પ્રભુ.

આપ સત્તાથી કામ આરંભીયે;

પ્રણામ કરીએ તે સ્વીકાર.

પ્રભુ.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ કંચનપુરીની વાડી.

ગુલાબદાસ, તેના મિત્રો, મોતી તથા તેની બેનપણીઓ.

(ગુલાબદાસ અને તેના મિત્રો ઘોડે બેસીને ફરવા જાય છે.)

ગુલાબદાસ—મિત્રો આજે શો આનંદનો દહાડો છે આજે
આપણે ધણી દીવસે સઘળા મિત્રો એકઠા
થયા છીએ.

રતનલાલ—હા મિત્ર, આજે આપણે ધણે દીવસે એક
હા થયા છીએ.

મકનદાસ—અરે ઓ ગુલાબદાસ ! જુઓ તો ખરા પેલી
વાડી કેવી સુંદર ખીલી રહી છે ?

ગુલાબદાસ—હા, હા, કેવી સુંદર છે ચાલો મિત્રો આપણે
તે વાડીમાં જઈને બેસીએ, આપણે આજે ધ
ણેદીવસે મલ્યા છીએ અને આજે ધણો આનં
દનો દીવસ છે.

ચોપાઈ.

ચાલો મિત્ર મારા સૌ જઈએ, સર્વે બાગમાં દાખલ થઈએ;

ધણે દીવસે એકઠા થયા, સર્વે દુઃખ મનમાંથી ગયા.

વાડી દેખી મન લલચાય, અંદર જવા મન બહુ થાય;

બેસી આંખા કેરી ડાલ, કોયલ ટકકા કરે તત કાલ.

ચંપો મરવો કેવો રસાલ, જઈ જુઈ ચંબેલીનો તાલ

(સઘળા ઘોડા ઉપરથી ઉતરીને વાડીમાં દાખલ થાય છે,
અને જરા બાગમાં ફરીને ખુરસીપર બેસે છે, એટલામાં
રામો ઘોડો બાંધીને તેની પાસે આવે છે.)

ગુલાબદાસ—મિત્રો આજે મીઠાણાની કરવાનો સારોલાગ છે.

કસનદાસ—હા ; લાગ તો સારો છે .

ગુલાબદાસ—વારં; શુ , શું મંગાવીશું !

રતનલાલ—પેલી સાત કાણુવાલી પુરી જેવી કાંઈ ચીજ આવેછે તે .

કસનદાસ—હા, હા તે તો ખાખ .

મકનદાસ—શું એ વાધ બાધછે કે ખાઈ જાય :

ગુલાબદાસ—એસ,એસ, ગધેડા જેવો ખોલતા ચલીગયોકેશુ .

કસનદાસ—ચાલો, ચાલો, એ વાત જવાદો, આપણે આપણી વાત ચલાવો.

મકનદાસ—જિભાયાઓ ચાલવા મંડી જાઓ, એને મીજળાની અપાવવી નથી તેથી આપણને કહેછે કેચાલો

રતનલાલ—વાહ, વાહ; મકનદાસ તને આકુ પાડતા દીકર્યા વડેછે ,છાનો માનો એસનો હોય તો એસ.

ગુલાબદાસ—મારા પીતા અમદાવાદથી મરકી લાવ્યાછે, જે તમારી મરજી હોયતો તે મંગાવુ .

મકનદાસ—શું તારા ઘરમાં મરકી આવીછે ? કેટલા માણસનો ભોગ લીધો ?

ગુલાબદાસ—કેહેવતછે કે “કુત્રાની પુછડી ભોંયમાં દાટી-એ તો એ વાંકીને વાંકી. ”

મકનદાસ—તમને સઘલાને મારં મોં ગમતું નથી ત્યારે લ્યો આ ચાલ્યો,

(એમ કહીને જાય છે.)

કસનદાસ—સુખ પામે તો આવજો. (ખીખ. સઘલાને કહે છે)—ગયો તો પાપ ગયું બોલો હવે શો વિચાર છે. (મકનદાસ થોડીવાર રહીને પાછો આવે છે અને સુનમુન જેવો એક ઠેકાણે બેસે છે.)

ગુલાબદાસ—રામા આપણે ઘેરથી મરકી લાવજો અને લે આ પાંચ રૂપીયા આપુછુ તેમાં એક રૂપીયાના ખાળ, અને બીજી કાંઈ મીઠાઈ લાવજો, અને બાકીના રૂપીયાનો મેવો, પાન, સોપારી, એલચ્છી, કલગી, હાર વીગેરેલાવજો.

(રામો જાય છે.)

કસનદાસ—કેમ મકનદાસ ભાઈ આવી પહોંચ્યા કે.

મકનદાસ—હા, મેહેરબાન ખુશછો કે ના ખુશ.

કસનદાસ—વાહ ! એમ બોલોછો ?

રતનલાલ—અરે ઓ ગુલાબદાસ લોટોબોટો મંગાવ્યો કે નહીં અહીંઆ કુવો તો છે.

(રામો પ્રવેશ કરેછે.)

રામો—લ્યો શેઠ આ લાવ્યો.

ગુલાબદાસ—મુઠ્ઠ અહીંઆં અને લોટો લઈ આવ્ય.

ગુલાબદાસ—કેમ મિત્રો શી આજ્ઞાછે આપણે સઘલા એકઠા ભોજન કરીએ કે જીવડા.

કસનદાસ—યાત્રીઓ કેટલી છે તે પ્રમાણે વિચાર.

રતનલાલ—અરે મિત્રો આજે આપણે ધણે દીવસે એકઠા થયા છીએ, માટે ભેગા બેસીને ખાઈએ તો બહુ સારું.

મકનદાસ—વાહ ! વાહ ! મીયાભાઈની મીજલસ તો સારી ભરાઈ છે.

ગુલાબદાસ—(પોટલી છોડે છે અને એક મોટી ચાલીમાં સઘલું પીરસીને) મિત્રો લેવા માંડો.

મકનદાસ—બીસમિલ્લા (એમ કહી નીચે લખેલો શ્લોક ગાય છે.

શ્લોક.

વીશંગ લાડુ કુડંચ શાક, શેર સામગ્રી બશેર ભાત;
પાશેર કકડા ગડંચ પાણી, એમ વહે મકનદાસ વાણી;
રતનલાલ—વાહ, વાહ, શ્લોક તો બહુ મળતો ગાયો.

(રામે પાણી લઈને આવે છે.)

મકનદાસ—હ્યો કસનદાસ તમારે જોઈશું કે હું પીઢું.

કસનદાસ—તમને તરસ લાગી હોય તો તમે પીઓ.

મકનદાસ—

સાદુંલ વીક્રીતછંદ.

લાડું પેટ હવે પડ્યું મુજતણું, લાડુ જમ્યો હું ઘણું;

સાકો સુંદર ભતના પીરસ્યા, માંહે તલ્યાતા ચણા.

ચોખા ઉજવળ જોઈને ખુશી થયો, નેત્ર કહ્યું ના કરે;

આવું ભોજન જો નિત્ય મલે, તો જીવ મારો ઠરે.

(બધાં પાણી પીને પાન સોપારી ખાઈ દાર તથા કલગી

ઓ લઈ વાડીમાં ફરે છે) તે વખતે.—

રતનલાલ—

તોટકછંદ.

મગ શીંગ સીતાફલ રાચણુ છે,

રીંગણા તુરીયા કર્મદા કણુ છે;

તડખુચ રતાલુજ કાકડી છે,

બલી સુરણુ ભોરજ પાપડી છે.

(સર્વે મીત્ર મંડલ વાડીમાં ફરતું હતું તેવામાં મકનદાસને

ઘેરથી તેડવા આવે છે) મકનદાસ ઘેર જાયછે, એવામાં છો-

કરીઓનુ ટાલું સામું આવે છે તેમાંથી એક ચતુર છોકરી

(મોતી) જે પોતાના પાસેના ગામમાંથી આવેલી છે તે

બોલે છે.

ચતુર છોકરી (મોતી)—

દાહરો પ્રશ્ન.

શત આઠ પરોળ્યા શુળિયે, નારી કહાવે નામ;
હાથમાં રાખીશ હેતથી, જુગતે આઠે જામ.
આ સાંભલી ગુલાબદાસના બધા બાઈબંધો આશ્ચર્ય પામ્યા
પણ તેણીએ કહ્યું તે કોઈ સમજી શક્યું નહીં; પણ ગુલા-
બદાસ સમજ્યો ને નીચે પ્રમાણે જવાબ આપ્યો.

ગુલાબદાસ—

દાહરો ઉત્તર.

હોય ખરું મન તો મલે, ઈશ્વર આપો આપ;
માનનિ તેં માલા કહી, જપતા છુટ પાપ.

ચતુર છોકરી (મોતી)

દાહરો પ્રશ્ન.

જેને ખાધે વિખ ચઢે, તેનો શત્રુ થાય;
તે ઉપર વાહન કરે, કરજો તુંજ રક્ષાય.

ગુલાબદાસ—

દાહરો ઉત્તર.

અહિને ખાધે વિખ ચઢે, ગરૂડ તેને ખાય;
તે ઉપર વાહન કરે, જરૂર તે જંદુરાય.

ચતુર છોકરી (મોતી)—

દાહરો પ્રશ્ન.

નારી બોલી નેહશું, જોછો ચતુર સુખણ;
પાંચ પપ્પા પ્રીય પુરૂષને, તેના કરો વખાણ.

ગુલાબદાસ—

દાહરો ઉત્તર.

પાન, પાગને પદમણી, પરીમલ ને પોશાક;
 પાંચે પ્યારા પુષ્પને, સાચુ સમજી રાખ.
મતુર છોકરી (મોતી)—

દોહરો પ્રશ્ન.

ધન્ય ધન્ય તારી સુઝને, ધન્ય ધન્ય કુમાર;
 કમની વાહલા પાંચ ક, એ તો હવે ઉચાર.

ગુલાબદાસ—

દોહરો ઉત્તર.

કાજલ કંકુ કંચવો, ત્યા કસુંબો કંચ;
 પાંચે વહાલા પદમની, શુણુ તુંજે પુછંત.

(ગુલાબદાસ તથા મોતી એ બંનેના મન આવા સવાલ જ-
 વાબથી એવા તો પીગળી, ગયા હતા કે એક એકને શમ-
 સ્યામાં પોતાની જોડે હતા તેઓને કહાડી મુકવાનું સમજાવ્યું.

તિલાબદાસ— (પોતાના મત્રોને કહે છે) તમે સધલા જ
 ઈને દોડાપર બેસે, મારે માલીની પાસેથી કુ
 લ લેવા છે, તે લઈને હું આવું છું.

(બધા જાય છે.)

મોતીપણુ મોતાની બેનપણીઓને સમજાવીને રજા આપે છે.
ગુલાબદાસ (ભેટી (મોતી) પડી)—હે પ્યારી તારાપર
 મારું મન બહુ લલચાયું છે.

મોતી—હા પ્યારા તમારા જેવા સ્વામીનાથ મને કોઈ દી
 વસે ન મલે, માટે મારે તમારી જોડે પરણુ-
 વાની ઘણી ઇચ્છા છે.

ગુલાબદાસ—પ્યારી તારાથી બનતી કોશીશ તું કરજો
 અને મારાથી બનતી કોશીશ હું કરીશ, મારા મિ-
 ત્રો મારીવાટ જુએ છે માટે હવે તો હું જાઉં છું.

(બંનેજણા પોત પોતાને ઘેર જાય છે.)

—:૦:—

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થલ, મોતીના ઓરડો.

મોતી અને શીવલક્ષ્મી.

મોતી શોકાતુર થઈને બેસી રહી છે, ઓટલામાં એની મા આવે છે.

શીવલક્ષ્મી—બેટા મોતી, આજે તું ઉદાસ કેમ દેખાય છે.

દર રોજ તારું મોઢું ચંદ્રના પ્રકાશ જેવું જો

જાંધું, અને આજે તો શીકકુ દેખાય છે.

શીવલક્ષ્મી બોલે છે (મનમાં)—

ચોપાઈ.

શીવલક્ષ્મી કરે છે વીચાર, ચંદ્ર બદન મૃગ લોચન નાર;

ત્રણ દિવસ અન્ન વિના એહ, કામલ મુખ કરમાણું તેહ;

સ્ત્રી દુઃખ પામી અતી ધણું, પોતે મન જાણ્યું તે તણું.

શીવલક્ષ્મી—બેટા મોતી, જો તું રૂએ તો મારી પ્રતિજ્ઞા

છે. તારે શું દુઃખ છે તે મને કહે.

મોતી—માતાજી કાંઈ કહેવાની વાત નહીં; તે વાત કહેતા

મારી જીભ ઉપડતી નથી.

(એમ કહી રડવા માંડે છે.)

શીવલક્ષ્મી—જ્યારે તું મારે મોઢે નહીં કહે ત્યારે તું ક-

હાને મોહડે કહેશે.

મોતી—

લલીતછંદ.

અરર હાયરે, હાય હાયરે, અરર કાલજી, ખાખ થાયરે

સુખદ માહરા, ટાલીયા ખરે, માત માહરી, જીવ જાયરે

દુઃખ ધણું નહીં, મોતનું ખરે, દુઃખ ધણું નહીં, જીભ કાતરે

દુઃખ ધણું નહીં, શીર રોગનું, દુઃખ ધણું પતી, નાં સિવાયનું.
 શીવલક્ષ્મી—એન તું એટલું બધું કલ્પાંત શાને વાસ્તે ક-
 રેછે. આજ તારા આપને કહીને વીવાદની
 ગોઠબણ કરીશું; તું ચિંતા કરમાં, ચિંતા ક-
 થાથી ફટલા બધા ગેર ફાયદા થાયછે તે
 સાંભલ—

દાહરો.

ચિંતાથી ચતુરાર્થ ઘટે, ઘટે રૂપ ગુણ ગાન;
 ચિંતા બડી અભાગણી, ચિંતા ચિતા સમાન.
 અન્ન પાણી ઈચ્છે નહી, સુખ નીદ્રા નવ થાય;
 એકે વાત સુઝે નહીં, ચિત્ત લાગી ચિંતાય.

(એમ કહી શીવલક્ષ્મી મોતીને છાની રાખીને જાયછે.)

—:O:—

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થલ નગીનલાલની વખાર.

શીવલક્ષ્મી, નગીનલાલ

શીવલક્ષ્મી—શેઠ, તમારા મનમાં આપણી મોતીની શીકર
 થતીજ નથી, નવ વર્ષની તો થવા આવી.

નગીનલાલ—આપણી ન્યાતમાં કયા કયા વરુછે.

શીવલક્ષ્મી—આપણી ન્યાતમાં એક તો નવલચંદનો છોક-
 રો મણીભાઈ, બીજો પરસોતમદાસનો છોક-
 રો કેવલરામ, ત્રીજો નારણદાસનો છોકરો
 ગુલાબદાસછે આ ત્રણ લાયકછે.

નગીનલાલ—મારો તો વિચાર નવલચંદના છોકરા મણી
 ભાઈ વેરે થાયછે.

શીવલક્ષ્મી—જેવી, તમારી મરજી, પણ મોતીને પુછી તો
જેજી.

(શીવલક્ષ્મી ઘેર જાય છે.)

—:0:—

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થલ મોતીના આરડા.

શીવલક્ષ્મી, મોતી.

શીવલક્ષ્મી—ખેટા, મોતી ઉદાસથા માં, મેં ને તારા બાપે
તારા વાસ્તે સારા કુલવાન કુંડુંબના નવલ-
ચંદના છોકરા મણીભાઈ વેરે ધાર્યું છે.

મોતી—મા, આપણી ન્યાતમાં કેટલા કુલીન વર છે.

શીવલક્ષ્મી—નવલચંદનો છોકરો મણીભાઈ, પરમોતમદાસ
નો છોકરો કેવલરામ, તથા નારણદાસનો છોકરો
ગુલાબદાસ આ ત્રણ લાચક છે.

મોતી—મા એ ત્રણમાંથી ગુલાબદાસ કુટડો, વિદ્વાન અ
ને ચતુર છે.

શીવલક્ષ્મી—ખેટા, તેં કહ્યું તે વાતતો ખરી, પણ તે કુ-
લીન નથી.

મોતી—કુલીનને શું રડવો છે, ચતુર અને વિદ્વાન હોયતો
ગમે તેમ પેદા કરે.

શીવલક્ષ્મી—કીક છે વાર, હમણાતો ત્રણેના જન્મદક્ષર મં-
ગાવું છું, પછી જેના હલતા આવે તે ખરા.

મોતી—પછી ગમે તે થાય પણ મારું મનતો નારણદાસ
ના છોકરા ગુલાબદાસ ઉપર છે.

(શીવલક્ષ્મી જાય છે.)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ જોશી (ત્રીપુણા શંકર) નું ઘર.

જોશી, મોતી.

મોતી પોનાની મા-ગઈ કે તરત જોશીને ઘેરગઈ.

મોતી—જોશી મહારાજ નમસ્કાર.

જોશી—આવો બેન, આજે ક્યાંથી લુલાપડ્યા.

મોતી—મહારાજ મારા પીતા આજે તમને જન્માક્ષર જે
વા તેડવાના હાં માટે મારું કહ્યું કરો તો કહું,
નેજે તે કરશે તો હું તમને ખુશી કરીશ.

જોશી—કહોની બેન,

મોતી—મહારાજ જ્યારે તમે જન્માક્ષર જુઓ ત્યારે પં-
લા નારણદાસના છોકરા ગુલાબદાસના જન્માક્ષર
મક્ષતા આવેછે એમ કહેજો.

જોશી—વારું બહેન,

(મોતી ઘેર જાય છે.)

—:C:—

પ્રવેશ ૬ થો.

સ્થલ, નગીનલાલનું ઘર.

શીવલક્ષ્મી, નગીનલાલ, જોશી, ભીમો.

શીવલક્ષ્મી—પ્રાણપ્રીય, તમે પેલા ત્રણ જણના જન્માક્ષર
ર મંગાવ્યા કે ?

નગીનલાલ—હા, પ્યારી મંગાવ્યા તો ખરા.

શીવલક્ષ્મી—ત્યારે તમે આપણા ભીમાને કહો કે ત્રીપુણા
શંકર જોશીને તેડી લાવે.

(ભીમો જાય છે ને જોશીને તેડાને પાછો આવેછે.)

નગીનલાલ—પધારો મહારાજ, બંને પધાર્યા, આપણા પ
ગલાં મારે ત્યાં ક્યાંથી, આજે મારું ધર આ
પે પાવન કર્યું; તેથી હમને ઘણો આનંદ
થયો છે.

ત્રીપુણાશંકર—યજ્ઞમાનરાજ, શી આગ્રાછે,
નગીનલાલ તથા શીવદક્ષમી—(જન્માક્ષર આપીને.)

(લાગીછે તરસ બાઈ પાણી પા)એ રાગ.

જેજેજેજેરે જન્માક્ષર પ્રીત કરી, પ્રીત કરી હેત ધરી. જો.
સાચે સાચુ કહેજો હમને, નારાખશો તમે કંઈ ખામી. જો.
હલતુ આવે તેમ તમે કરજો, તેની ખબર તમને તો ઘણી. જો.
દક્ષણાની કાંઈ લાલચ ના કરસો, સાચે સાચુ કહેજોજી. જો.
આપ મોટા કહાવો જગતમાં, તમારીરે આણુ ફરી જો.
અમે તમારે બરોસે છઈએ, માટે કૃપા કાંઈ કરજોજી. જો.

ત્રીપુણાશંકર—યજ્ઞમાનરાજ, મારી પાસે ખીજના જેવી,
રીત નથી હુંતો ખરે ખરું હશે તેવું કહીશ.

ત્રીપુણાશંકર—(ધીમે ધીમે બોલેછે) ધન મકર ને કુંભ,
નવલયદેહ સુમ, માટે સાર નહીં, ધન મીન
ને મેશ, પરશોતમછે નેશ, માટે સાર નહીં.
કન્યા તોલાનો વારો, ને નારણદાસછે સારો.

શીવદક્ષમી—કેમ મહારાજ કેમ થયું. ખરે ખરું કહેજો
પછી નહીં તો કહેવતછે કે “ વર મરો કે ક-
ન્યા મરો પણ ગોરતું તરબાણું મરો ” એ
મ કરતાં નહીં.

ત્રીપુણાશંકર—યજ્ઞમાનરાજ, જો ખરું પુછાવો તો નાર
ણદાસના છેકરા ગુલાબદાસ સાથે મજલા
આવેછે. આ થયા પછી શીવદક્ષમીએ જોશી
મહારાજને શ્રીફલ તથા દક્ષણા આપી વીદા-

એ ક્યાં; અને ત્યાર પછી નગીનલાલ હઠીને
નારજીદાસને ત્યાં ગયા.

—:O:—

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થલ નારજીદાસનું ઘર.

નારજીદાસ, નગીનલાલ, નથા માણેકજી.

નગીનલાલ—શેઠ સાહેબ, આપણને એક વીનંતી કરવા
ચી છે કે આપણે ત્યાંથી જે જન્માક્ષર મં-
ગાવ્યા હતા; તે અમારી પુત્રી મોતી વેરે મ
લતા આવ્યાછે. માટે આપ લગનના સામાન
તૈયાર કરાવો.

(એમ કહીને રૂપીયો આપીને ચાલો કરીને ઘર જાયછે.)
માણેકજી—કેમછે શેઠ પેલા નગીનલાલ આવ્યા હતા
તે શું કરી ગયા.

નારજીદાસ—આપણા ગુલાબદાસનો વીહવા કરવા આવ્યા
હતા, તે રૂપીઓ ચાલો કરીને ઘેર ગયા. હવે
આપણે ઘેર કંસાર કરો.

—:O:—

પ્રવેશ ૮ મો.

લ, ગુલાબદાસનો ખંડો.

ગુલાબદાસ, ટપાલવાલો સિપાઈ તથા ગુલાબદાસના
મિત્રો, અને રામો.

રામો—(ગુલાબદાસને બેઠેલો બોલેને) સલામ સાહેબ, એક
કાગલ લઈને ટપાલવાલો સિપાઈ આવ્યો છે.

ને આપણી મરજી હોય તો હું તેને આપ
ની આગલ હજર કરું.

ગુલાબદાસ—(આશ્ચર્ય પામીને) ક્યાં છે ? જા તેને જઈને
અહીં આ તેડીલાવ.

રામો—જેવો આપનો હુકમ (એમ કહીને જાય છે અને ૮
પાલવાલા સિપાઈને મોકલે છે.)

૮ પાલવાલો સિપાઈ—ઓ રજીસ્ટર કાગળ આપાહે સો
મહેરબાની કરકે ઈસમે સહી કરદો.

(તે રજીસ્ટર કાગલમાં ગુલાબદાસે સહી કરી
એટલે તે ગયો.)

ગુલાબદાસ—(કાગલ ફેડીને નીચે પ્રમાણે વાંચે છે.)

“ સોભાબ રક્ષક રક્ષુતેજ વિદ્યા સાગર પ્રિય પ્રાણનાથ ”

માલીની છંદ.

પરમ પ્યારા અમારા, પ્રાણ આધાર પ્યારા,
સકલ ગુણથી સારા, નેણુના નાથ તારા,
તમ સમ જગમાંહી, વસ્તુ પ્યારી ન ખીજી,
ધરી ચિત્ર નીજ ધ્યાને, ગુણ ગાઝિછું રીજી. ૧
પર ભવની પ્રકાશી, પ્રીતડી આ પ્રસંગે,
નર ખીજી તજી હું, રાચિયું આપ રંગે,
પરમ પ્રિય કૃપાળુ, મારી સંભાલ લેજો,
ખાંપણ કઈંક દેખો, સમજાવી શીખ દેજો. ૨

“ પ્રિય સ્વામીનાથ હું એવી આગસુ છું કે મારાથી તમને
એકપણ કાગળ લખી શકાયો નથી. માટે હું આપની પા-
સે નમ્રતા પુર્વક માફ માગું છું. હું આ ભવતો આપની
દાસી થઈ ચુકી છું. મેં મારી દેહ આપને અર્પણ કરી છે.
આપ મારા હૈયાના દાર છે, આપ મારા પ્રાણ છો, હું આ

પને સરણે છું, આપ મારા સરદાર છો, આપ મારા આ-
ધાર છો, આપ મારા વહલા છો, આપ મારા માથાના મુ-
ગટ છો, તેથી હું આપને ઈશ્વર કરતાં અને મારા તન, મ-
ન, ને ધનકરતાં પણ વધારે ખારા ગણું છું. હું આપનું સા-
ન જોઈને મોહ પામી છું. પ્રાણનાથ આપ મને ચીટાની અંદ-
ર માતાના મંદીરમાં સાંજરે ચાર વાગે મુજ સરખી અખ-
લા પર કૃપાકરી મલવા પધારશો. પ્રાણનાથ હું હવે આ-
પને ગહુ તસ્દી ન આપતાં મારી કલમ બંધ કરું છું.”

લી૦ આપની સદા વાખેદાર, વિયોગી, અને
આત્મકીત દાસી.

મોતી નગીનલાલના પાય લાગી પ્રણામ.

ગુલાબદાસ—(મનમાં) મારી પ્રાણપ્રીયા તને ધન્ય છે. તેં
જે લખ્યું છે તે માહરા લૃદ્ધમાં કોરાઈ ગયું
છે. આહા હા હા !! શા મજનના અક્ષર છે અ-
ક્ષરનો મરોડ કેવો મારો છે ! એનું લખાણ
પણ કેવું સાડું છે ? મારાથી પણ આવું સા-
ઈં લખાણ થઈ શકે તેમ નથી; કાગલને મ-
થાળે કેવું મજનું એક વાક્ય લખ્યું છે. આ
હા હા હા !! પરમેશ્વર તને ધન્ય છે.

ગુલાબદાસ—

રોળાવૃત.

અરે દયાના સિંધુ, દયા તેં જળરી કાઢી;
રાંક હાય તેં મણી, તણી બક્ષીક્ષજ દીધી;
શું જાગું છું અરે, ખરે નિદ્રામાં સુતો;
શું આ સ્વપનુ હશે, ઘેણો શું નથી હુંતો. ૧
શું પ્યારીનો પત્ર, હેત રસ પુરણ બરિયો;
હશે એતો શું નહીં, સ્નેહ જળ બરિયો દરિયો;

આ શું અક્ષર હશે, હશે મોતીના દાણા;
 પણ ઉપન્યો સંદેહ, શકે ભાગી કાશાણા. ૨
 કાંઈ કપટ એ માંહી, ચરીત્ર પ્યારી એ કીધું;
 કાગત્ર કરી સમુદ્ર, મન માણં હરિ લીધું;
 અરે મૃગ લોચની, મંત્ર જંત્રમાં પુરી;
 ભુલ્યો શરીરનું બાન, બહુ વિષ થઈ મમપુરી. ૩

કમનદાસ—ગુલાબદાસ, પરમેશ્વરની મેહેરબાની વહારાપ-
 ૨ તો ખુબ છે. કેમકે તારો વીવાહ તો હમ
 ણા થયો છે, અને અત્યારથી તે આવો સુંદર
 કાગલ લખે છે.

રતનલાલ—મેં તે હજુ એની વહુને પણ જોઈ નથી.
 મકનદાસ—આપણે પણ ઘંટીના બાઈ પડ જોવા છઈએ.
 કસનદાસ—હજુ તમે નથી જોઈ. તે દહાડે વાડીની અંદર
 સવાલ જવાબ થયા હતા, તે નથી બહુતા.

રતનલાલ—હા, હા, તેજકે તેનું નામ તો મોતી.
 મકનદાસ—ચાલો એનું તો કામ થયું.
 (સર્વે જણ બાય છે ને ગુલાબદાસ જમવા બાય છે.)

પ્રવેશ ૯ મો.

સ્થલ, રસોડું.

માણેકબાઈ, ગુલાબદાસ.

માણેકબાઈ—બાઈ તું ક્યાં ગયો હતો અને આટલી બધા
 વાર તને કેમ લાગી ?

ગુલાબદાસ—કંઈ નહીં જરા મારા ઓગડામાં મારા બાઈ
 બંધો આવ્યા હતા તેથી વાર લાગી.

માણેકબાઈ—ચાલ બાઈ, અબોટીક પહેર ને જમીલે.

(ગુલાબદાસ જન્મવાને બેસેછે ને માણેકખાઈ ગુલાબદાસની ઘાલીમાં કંસાર પીરસેછે તે જોઈને ગુલાબદાસ (અનણ્યેય થઈને) પુછેછે.)

ગુલાબદાસ—મા, આજે કેમ કંસાર ક્યો ?

માણેકખાઈ—આજ તો તહારો વિવાહ થયોછે.

ગુલાબદાસ—કોને ત્યાં ?

માણેકખાઈ—નગીનલાલની છોકરી મોતી વેરે.

(ગુલાબદાસ આનંદમાં જમી ઉઠેછે.)

—:૦:—

પ્રવેશ ૧૦ મો.

રથલ નગીનલાલનું ઘર.

મોતી, નગીનલાલ, કેશવલાલ, સીવલક્ષ્મી, અને પાછલથી જોશી.

સીવલક્ષ્મી—પ્રાંણુ પ્રીય હવે સામનતો બધો તૈયાર થયો છે. હવે લગનનું મહુરત જોવાને જોશીને તે ડાવી મંગાવો.

નગીનલાલ—અલ્યા કેશવ જા ત્રીપુણાશંકર જોશીને તેડી લાવ.

(કેશવ જઈને ત્રીપુણાશંકર જોશીને તેડી લાવેછે.)

ત્રીપુણાશંકર—યજમાન રાજા શી આજ્ઞા છે.

નગીનલાલ—મહારાજ, આપણી મોતીના લગનનું મહુરત જોઈ આપો.

ત્રીપુણાશંકર—એક હાથમાં જન્માક્ષર લઈને ખીજે હાથે વેદા ગણેછે અને કહેછે જુઓ બાપ મહુરત તો આ મહીનામાં બે આવેછે, ભાદવા સુદ ૩ ને ૧૩, ત્યારે તમને જે પસંદ પડે તે રાખો.

શીવદક્ષમી—આપણા ધરમાં સામાન તૈયાર છે માટે લગ
ન (૩) ત્રીજના રાખો.

નગીનલાલ—રાંડ, વેહવણુને ત્યાં પુછીઆવી, સામાન તૈયાર
ક્યો કે નહીં.

શીવદક્ષમી—ના, (બીમાને) અલ્યા બીમા જા, અને વહેવાઈ
ને ત્યાં પુછી આવ.

(લીમો જાયછે ને પુછીને આવેછે.)

નગીનલાલ—કેમ અલ્યા, કેમ થયું.

લીમો—શેઠ, તેમને ત્યાં તો બધું તૈયારછે.

શીવદક્ષમી—ત્યારે તો ત્રીજનુ મહુરત બહુ સાફ.

નગીનલાલ—જાઓ જોશી મહારાજ વહેવાઈને ત્યાં લગ
નપત્રીકા આપી આવો.

(જોશી મહારાજ જાયછે.)

—:0:—

પ્રવેશ ૧૧ મો.

સ્થાને નારણુદાસનું ઘર.

જોશી, નારણુદાસ, માણેકબાઈ.

જોશી—યજમાનરાજા, જય થાઓ જય થાઓ.

નારણુદાસ—કોણ ? જોશી મહારાજ કે !

જોશી—લ્યો, આ નગીનલાલને ત્યાંથી લગ્નપત્રીકા મોકલ વીછે

નારણુદાસ—અલી સાંભણેછે કે ! અપ્પ્યાણું લાવ, અને જો
શીને આપ.

માણેકબાઈ—હા, લાવી.

ત્રીપુણાશંકર વાંચેછે, એટલામાં માણેકબાઈ અપ્પ્યાણું લઈ
ને આવેછે અને જોશી તે લઈને આશીરવાદ દઈને ચાલ.

વા માંડે છે.

નારણદાસ—આલો ત્રીજના લગન ઠ્યાં તો વહેલા વહેલા
પતી જઈશું.

માણેકબાઈ—હા, પણ તમે જાઓ, અને આજેને આજે
વાળ, બગીચો, નગારા, ખટારા, આતસ-
બાજી, વગેરે પટ્ટી લાવો.

નારણદાસ—હું જમીને જઈશું.

(નારણદાસ જમીને બહાર જાય છે.)

—————:૦+ ‡૦‡+ ૦:—————

પ્રવેશ ૧૨ મો.

સ્થલ માતાનું મંદીર.

ગુલાબદાસ, મોતી.

(મોતી પાસેના ગામમાંથી માતાની પુજા કરવા આવી હતી અને પુજા કરી રહ્યા પછી ગુલાબદાસની વાટ જોતી બેસી હતી, એટલામાં ગુલાબદાસ આવી પહોંચે છે.)

મોતી—(ગુલાબદાસને જોઈને) આવો, પ્યારા આપ મુજ સરખી ગરીબદાસી કપર મહેબબાની કરીને પધારયા તેથી મને ઘણોજ આનંદ થયો છે. બીજી આપણા લગન આવતી કાલના દર્યા છે તેથી કરીને મને ઘણીજ ખુસી ઉત્પન્ન થઈ છે (મોતી વાત કરે છે એટલામાં એક છોકરીઓનું ટોલું આવી પહોંચે છે તે જોઈને ગુલાબદાસ તથા મોતી વીખુટા પડી જાય છે.)

—————:૦+ ‡૦‡+ ૦:—————

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થલ, (કંચનપુરીમાં) નારણદાસનું ઘર.

નારણદાસ, ગુલાબદાસ, માણેકબાઈ તથા દલપતરામ.

નારણદાસ—કેમ, ગુલાબદાસ હવે તને કેટલી વાર છે.

ગુલાબદાસ—પીતાજી હું તો તૈયાર છું.

માણેકબાઈ—(ગુલાબદાસ)આલો હવે તને પીઠી ચોલીઓ.

(એટલામાં દલપતરામ નારણદાસ ગુલાબદાસ અને બીજાઓ વચ્ચે બેઠા છે ત્યાં આગલ આવીને પોતાના શેઠને સલામ કરીને)

દલપ-તરામ—શેઠ, બધે સાજ સમાન, સાજન માજન તે ચાર થવું છે અને તે અને પાન સોપારી આપવા ને માટે કોઈને મોકલો બારણે હાથીઓ પણ ખુબ આવ્યા છે, ડંકાનીશાનને તો પારજ નથી, અને ગુઓ બારમા નંબરની પલટણો આપણા ગુલાબદાસનાં લગનમાં કેવા ખુશકારક મ નોરંજક વાળ વગાડે છે, તથા બગીઓ, ગાડીઓ ધોડાઓ, પાલખીઓ, વગેરે પણ ખુબ આવ્યા છે.

નારણદાસ—જાઓ ત્યારે પેલા કપાટમાંથી પાન સોપારી, ક લગીઓ તથા ગુલાબદાની છે તે લઈને જાઓ અને સંધ્યાને માન દઈને આપો, એટલે અહીં આ ગુલાબદાસ નાહી કરીને તૈયાર થાય છે.

(દલપતરામ જાય છે અને પાન સોપારી તથા કલગીઓ વગેરે આપે છે.)

આ વખતે બૈરાંઓ તરફથી ખુશીનો પોકાર થઈ રહ્યો છે; એટલામાં નારણદાસે આવીને વરઘોડો ગોઠવાવ્યો. ત્યાર પછી ગુલાબદાસના મામાએ ગુલાબદાસને ધોડાપર બેસાડ્યો કે તરતજ વાળ, પડધમ, ઢોલ, નગારાં, ડંકા, વાગી રહ્યા છે, તથા આતશબાજી ફુટી રહી છે, બે પી સીતે વરઘોડો આગલ ચાલવું માંડ્યો; આગલ ચાલતા ચાલતા ચપા નગરીની બાજોલ આગ

જા પરઘોડો આવી પહોંચ્યો એટલામાં ખખર ખાયલો પડ્યો; ન
ગીનલાલના ધર આમલ જઈને નીચે પ્રમાણે કહેછે.

ખાયલો પડ્યો—“ આવી જન ખખરનાં શેઠ તણી, સોફે

“ સહુ આદરી, ખીડી ઉ-તમપાનની બહુ ભક્ષી

“ ચાને ધણી સુંદરી પેહેર્યાં ભુષણ અંગવસ્ત્ર સ

“ જીને, ચિત્રી ત્રિચિત્રી ભલા, ગાતાં ગીત વિવા

“ વિવેક સઘળાં ક્યાં સદા મંગળ. ”

—:0+ ‡0‡ +0:—

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થલ અંપાનગરી.

નગીનલાલ, નારણદાસ, મોતી, ગુલાબદાસ, બાહમણો તથા
જનઘયાં.

નગીનલાલને ખખર પડ્યાએ આવીને જે કહ્યું તે
સાંભળીને પોતાની સાથે સગા વહાલાઓને સાથે લઈને પડખ
મ, પોતાની નીશાન તથા દોલ સાથે સ્નામોતેડવા ગયા અને જ્યારે નાર
ણદાસ વીગેરેને જોયા, તે વખતે ત્યાં આગલ ઘણોજ ખુર્શીનો
પોકાર થઈ રહ્યો હતો, નગીનલાલ નારણદાસ તથા તેના સગા!
વહાલાને ભેટ્યા પછી પોતે સાથે જે પાન ખીડાં તથા કલમી
તથા પાણી લાવ્યા હતા, તે સર્વેને વહેવ્યા અને પછી થીજન લઈ
ને પોતાના ધર તરફ આવ્યાં અને જેવો વરઘોડો નગીનલાલ
ના ધર આગલ આવી પહોંચ્યો કે તરતજ મોતીએ પોતાના
ત્રીજા માલના જશ્નમાંથી પોતાના સ્વામીને જોઈને નીચે પ્ર
માણે બોલી.

મોતી—

કાહરવો.

ખારા મોરજનન, હોંગી કુરખાન, તેરી સુરતપર—ખારા.

કંઠરીપર દોશીગર, ખાંધે પે બંદુક;

ખાર ખરસકી મુસાફરીએ કયા ભાયા સંદુક-ખાર.

ભાલ પીલે જામા પહેના, પમરી ચકરીદાર;

ખરે ઘોડેપર ચાલ્યા આવે, ઓ ખારાં હુશીયાર-ખારા.

એટલું થયા પછી ગુલાબદાસને ઘોડાપરથી ઉતરેછે અ
ને સાસુ પોંક્યા આવેછે તે ઘડીએ ગુલાબદાસના તરફની બ
ધી સ્ત્રીઓ ગાયછે.

સ્ત્રીઓ—(ગુલાબદાસ તરફની)

ગીત ૧

હલવે હલવે પુ'ખરે, મોટા તે પા;

બાલાવરને વાગેછે સાઠી ચોખા.

રવઈયોરે રવઈયો, વર પોંખે તે ભવઈઓ;

અલ્યાડીરે અલ્યાડી, વર પોંખે તે બીલાડી.

સ્ત્રીઓ—(ગુલાબદાસ તરફની)

ગીત ૨

ડંકા વાગ્યો ને લશ્કર ઉડ્યું ઝરમરીયા ઝાલા

આવીછે કંચનપુરની જાનરે ઝરમરીયા ઝાલા

ઘેરુંછે ચંપાવતી ગામરે ઝરમરીયા ઝાલા

સ્ત્રીઓ—(ગુલાબદાસ તરફની)

ગીત ૩

એને છાપરે નથી વાંસવત્રી, એના ધરમાં નથી કાઈ ધારધણી

અમારી જાનમાં આવ્યાહાંસીરે, વેવણુહાંસીદેખીનેહાંસીરે

અમારી જાનમાં આવ્યા સીંધીરે, વેવણુ સીંધીદેખીનેબીધીરે

વર રાજને પોંક્યા પછી સાસુ તેને ચોરીમાં બેસાડેછે
તે વખતે આહમણો જાત જાતના શ્લોક બોલેછે તથા વાજાં
વાજાં રહ્યાંછે. એટલામાં મોતીને પણ ચોરીમાં બેસાડેછે; તે બ

ડીએ એક તરફ ભુંગલભટ, દક્ષણારામ, ત્રીપુથ્યાશંકર, ખોખ
ભો પંડયો તથા ખીજી તરફ લઠેશ્વરભટ, ખબર પંડયો, ઢોંગી
ભટ વારાહરતી સ્થોક બોલેછે.

હસપ-તરામ—જે વધારે જોરથી ખુમ પાડીને બહુશે તેને
શેઠ ઇનામ આપશે.

(આ સાંભળીને ખુબ ખુમે પાડીને ધ્રાસણો
બહુવા લાગ્યા.)

લાકુભટ વીગરે—“કન્યાછે અતિસુંદરી ગુણભરી, હોટ
પીપુષ્પે ભરી, નેત્રે ચંચલ બાણ પંચલહરી કોડેછે ખરીકેશરી, હાં
તે દાઢમની કળી શરી મુખી, છે રૂપા વંતીસુંદરી, એવા બોલ
સુબોલ સ્ત્રી ગુજરની, કુર્ચી સદા મંગળ. આચાર્ય સાવધાન, વ
રકન્યા સાવધાન, કાળીગાંઠી સાવધાન પણ ૪૫ નો અંતર સમય.

આવી રીતે ખીજી તરફના તથા પેહેલી તરફથી વાલા

સવાલ જવાબ કરેછે.

કુઠીઆ મહારાજ વિગરે—દામારી કમસાલયા કમસળ
કામેશ્વરી કાલિકા, કલ્યાણી કલી કલ્પ આપ ક
રણી, કાશ્ય કલ્મોલિણી, વંદી વિહલ સુત ક
વિ પ્રતિદિન, કુર્ચી સદા મંગલ. આચાર્ય સાવ
ધાન, કાળીગાંઠી સાવધાન, વરકન્યા સાવધાન,
પણ ૫ નો અંતર સમય.

(આવી રીતે ઘણાક સ્થોક બોલી રહ્યા પછી વર તથા વહુ ક
સાર ખાવાને બેઠા ત્યાર પછી પરણી ઉઠ્યા, ને વરમોઢો ઉધસા
વીને ઘેર તરફ ચાલ્યા.)

—:૦+ ‡૦‡+ ૦:—

પ્રવેશ ૩ જે.

સ્થલ, (કંચનપુરીમાં) નારજીનાસણુ' ઘર.

નારણદાસ, માણેકબાઈ, દલપતરામ, રામો.

નારણદાસ—(માણેકબાઈને) હે પ્યારી હવે આપણે માનન જમાડવું પડશે, આટ્ટે તારી મરજી કેમ છે.

માણેકબાઈ—માનન જમાડીને શું કરવું છે; આપણા બાપ દાદાની આખર સહ જ. શે છે. નાત કરીને બેસી-રહીએ તો સારું.

નારણદાસ—તું શું સમજે, આપણી આખર પરમાણે માનન કરવા વગર આજેજ નહીં.

માણેકબાઈ—કરો ત્યારે તમારી મરજી, હું જાણું છું કે તમે તમારું ધારયું કરવાના છો.

નારણદાસ—વાર ? વરાનો સામાન તો તૈયાર છે કે નહીં.

માણેકબાઈ—સામાન તો તૈયાર છે પણ તમારે શું જમણું કરવું છે ?

નારણદાસ—મારો વિચાર પકવાન કરવાનો છે.

માણેકબાઈ—તમારી મરજી.

નારણદાસ—આપણા ચક્ર રામાને મોકલો, કે તે દલપતરામ ને તેડી લાવે.

(રામાને મોકલે છે રામો દલપતરામને તેડીને આવે છે)

નારણદાસ—કેમ છે દલપતરામ આવી પહોંચ્યા.

દલપતરામ—હા શેઠ, કંઈ હુકમ.

નારણદાસ—હવે આપણે માનન જમાડવું છે, તેમાં મુખ્ય જમણું પકવાન કરવું છે; તમે જઈને સુખડીયા ને તેડી લાવો.

દલપતરામ—જેવી આપની આજ્ઞા, હવે હું જાણું અને સુખડીયાને આપણા મોંઠ આગલ લાવીને ઉભે કરું છું.

(દલપ-તરામ જઈને સુખડીયાને તેડી લાવ્યા પછી નારણદાસ

તેને સધલો સામાન આપી તરેહ તરેહના પકવાન કરવાનો કુ
કમ કીધો, અને સુખડીયાએ પકવાન કરવાનું કામ ખરી કીધું.)
આવી રીતે પકવાન બે દીવસના તૈયાર થઈ રહ્યું અને ત્રીજે
દહાડે માનન જમ્યું તેમાં રોઠને ઘણો જશ મળ્યો.

—:૦+ ‡૦‡ +૦:—

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થલ અંપાનગરીની વાડી.

મોતી આ વાડીની અંદર ફાગણમાસની એક રણીયામ
ણી સવારે વસંત રત્ન પોતાના ખરા બહારથી ખીલી રહી હ
તી; સુર્યનારાયણનો રથ ક્ષિતીજની પાસે આવી ચુક્યો હતો,
અને વાડીના વૃક્ષો પોતાના મસ્તક નમાવી રહ્યા હતા, આસપા
સના ખેતરોમાં ખેડુનો પોત પોતાને કામે વલગી રહ્યા હતા,
તથા ખલહો, ગાયો કુમળીયના વાછરડા અને બકરાં ગેઝ કર
તાં બાણમાં ભટકતાં હતાં, અને હરણો તથા સસલા પોતાના
ખોરાકની સોધમાં મસ્તીથી કુદતાં તથા ફક્ષો ભાગતાં ચાલ્યા
જતાં હતાં, ખેતરોમાં તથા ફણસનાવૃક્ષો ઉપર ચડી ખેડુનો
અને ગોવાળીયાના છોકરાઓએ મોટા પશુ મધુર સ્વરથી દુદા
બોલી જંગલને ગજવી ચુક્યું હતું, અને તેની સાથે વખતે વ
ખતે જંગલીપાવાનો મનદર સુર પણ કાને પડતાં હતાં, આસ
પાસ જગે જગે આંબા, આંબલી, આસોપાલવ, લીમડા, વડ,
પીપલા વગેરે ઝાડો પવનના સુસવાટાથી જોડકાં ખાઈ રહ્યા
હતાં, વાડી માંહે નાના પ્રકારના ફલ, તથા પુત્રના છોડના કીતા
સોમતા હતા, ચાલવાના રસ્તાની ખેડ બાજુએ સોપારીના ઝા
ડની લેહેર લાગીરહી હતી, અને તેની પાસે નારંગી, કમરક,
લીંબુ વગેરે ફલના ઝાડ ભારથી ઝુકી જઈ પોતાની માતા પૃ
થ્વીને ચુંબન કરતા હતા, જગે જગે ગુલાબ, અંબા, અંબેલી,

જાઈ, જુદા, સાહેલી, મોગરો વગેરે ખુશનુમાં ફુલો પોતાની ખરી જુવાની બહારથી ખીલી પવનની મંદલહેની સાથે આખી વાડીમાં મધુર પવન ફેલાવી રહ્યા હતા; અને કોઈ કોઈ વખતે જાડીમાં બરાયલી કોચલના ટઉકા કાને પડતા હતા. મોરના ટઉકાની મીઠી તથા ગંભીર ગર્જના, ખુલખુલ પક્ષીનું મધુર ગાયન આશપાશના હિડતા કાગડાના કઠોર કાંકા, અને ખીજ નાના પ્રકારના પક્ષીઓના તીક્ષ્ણ સ્વરો સર્વે મળી એક આનંદી યુગ્મર થઈ રહ્યો હતો, એવામાં મોતી આસોપાલવના વૃક્ષ ને બે વીચારમાં હોએલી અને ચીંતામાં લીન થઈ ગયેલી દેખાતી હતી, અને નીચે પ્રમાણે તેના મનમાં એક પછી એક તુરંગના મોજા ચાલ્યા આવતા હતા.

મોતી—(મનમાં) હે શ્રીકૃષ્ણ, હે પ્રજ્ઞ, હે રામ, આ તારો શોક ગળ્યો । મેં પેલા જન્મમાં શું પાપ કર્યું હશે કે તેનું આ ફલ । આટલા સુખની સાથે આ મ્હા, ચંબેલી તેમો તો વસંતરત્નના પ્રકૃતિ વામુથી ખીલી હસી હસી મહારી મસ્કરી કરતા જ શ્યાવોછો.

(મોતી આવી રીતે શોક કીધા પછી ઘેર જઈને વીચાર કરી ને પોતાના સ્વામીને આજ્ઞા કરવાને કાગલ લખ્યો.)

—:૦ +૪૦† +૦:—

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થાન, ગુલાબદાસનું દિવાનખાતું.

ગુલાબદાસ, રામો, તથા ટપાલ વાલો.

ગુલાબદાસ સવારના પહોરમાં દાંતણું કરતો હતો એટલામાં

રામો આવ્યો.

સ્થાન—(ગુલાબદાસને) સલામ સાહેબ, કાગલ લઈને ટપાલ

ચાલો સીપાઇ આવ્યોછે; જો આપણી મરજી હે,
 ય તો હું તેને આપણા મોં આગલ હાજર કરું.
 ગુલાબદાસ—(મનમાં મોતીનો કાગલ આવ્યો હશે એમ
 ધારીને) ક્યાંછે? જાઓ જઈને તેને અહીં મો
 કલી દો.

(રામો જાય છે ને મોકલીદે છે.)

ટપાલવાલો—સલામ માહેબ? આપકા નામ ગુલાબદાસ હે?

ગુલાબદાસ—હા મેરાનામ ગુલાબદાસ હે.

ટપાલવાલો—ઓ રજીસ્ટર કાગળ આયા હે સો મહેરબાની
 કરકે ઈસ્મે સાહી કરદો. (એ રજીસ્ટર કાગલ
 માં ગુલાબદાસે સહી કરી એટલે તે જાય છે.)

(કાગલ ફેાડીને વાંચે છે.)

“અચલ પ્રેમસાગર સુભેચ્છક તીરથ રૂપ ”

પુન્ય નીક સ્વામીનાથ.

“પ્રિય સ્વામીનાથ તમારી તરફથી એકાદ પણુ કાગલ
 આવ્યો નથી તેથી હું ઘણી દીલગીરછું. માટે હે પ્યારા જેમ બ
 નેતેમ મુજ સરખી દાસી ઉપર એક કાગલ લખી દીલાશો આપશો એ
 વી આશા છે. બીજું હે પ્યારા, મારી સાહેલીઓ પોતાના સ્વામી
 ને ત્યાં જઈને સંસારનો લાહાવો લેછે, તે જોઈ મારું રહદય ધ
 ણું દુઃખ પામે છે. માટે હે પ્યારા જેમ બને તેમ મુજ સરખી
 ગરીબ દાસીને તારા ચરણ તલે તેડાવી લે.”

ગ. બી.

(સખી આધરે ઉમટ ધુમટ ધરઆપ.)

મારા પ્યારારે હેત કરીને તેડાવો, મારા લાડ તે પુરા પડવો;
 દયા આણીરે મશે કરીને બોલાવો, મારા મનના મનોરથ પુરાવો.

જુલ.

સૌજ ઠાસીની કાંઈ દયા આણે, ખારા પોતાની કરી જાણે;
મારા તનના તાપ વીઝારે, ગુણવંતારે પ્રાણ પ્રીયતું અમારે.

મારા મનના.

નમે જાણે મારી વીગત વીસ્તારી, હું છઉં તમારી ખારી;
જાવો ન મનમાં રે મુજ સરખી તો ઠાસી, ખરી છઉં તમારી વસાલી.

હૃદય.

કાગલ લખતા નથી તે નઠારે, મારૂં કાલજુ કેમ ખાલું રે;
મારો કામ તે કદપેરે જાણે, રસીયાજીરે મન ધણું રીઝાવે.

મારા મનના.

આ કાગલનો સાર પોતાના મહેતા દલપતરામને બોલાવી
ને કહેછે, અને દલપતરામ જઈને પોતાના શેઠ શેઠાણી બેઠાછે
ત્યાં જઈને કહેછે. તે પરથી વીચાર કરીને શેઠે શાહ મહુરત પુ
જાવી આજુ કરવા ગાડી લઈને કંચનપુરીથી અંપાનગરીમાં
મોકલ્યો.

—:0+†0†+0:—

પ્રવેશ ૬ થો.

સ્થલ નગીનલાલનું ઘર.

નગીનલાલ, શીવદક્ષમી, મોતી, તથા એની સાહેલીઓ, કેશવ
લાલ, અને પાછલથી દલપતરામ.

નગીનલાલ પોતાના દીવાનખાનામાં બેઠાછે એટલામાં દલપત
રામ આવે છે.

દલપતરામ—શેઠ સાહેબ, સલામ.

નગીનલાલ—આવો.

દલપતરામ—શેઠ સાહેબ મારા શેઠે આ ગાડી તથા કાગલ
લઈને મોકલ્યો.

(નગીનલાલ કાગલ વાંચ્યા પછી વીચા કરીને.)

નગીનલાલ—મોતીની માં સાંભલે છે કે.

શીવલક્ષ્મી—શું છે શેઠ.

નગીનલાલ—આપણી મોતીને સાસરેથી આ તેડવા આવ્યો છે.

શીવલક્ષ્મી—આજે મહુરત સારું છે.

નગીનલાલ—તે લોકોએ મહુરત જોધને મોકલ્યો છે.

શીવલક્ષ્મી—મોકલો ત્યારે.

(શીવલક્ષ્મી ઘરમાં જઈને મોતીને લુગડા બુધડા બંધાવી કરીને વીઢાય કરે છે તે વખતે.)

નગીનલાલ—(આંખમાં ઝલ ઝલીયાં સહીત મોતીને) મા
રી લાડકી, મેં તને મારા કાલજ આગલથી કદી
ખસેડી નથી પણ શું કરે ? જોકે આ દીવસ હ
ર્ષનો છે, પણ મને આજ અત્ર પાણી ઝેર જેવા
ચપ્પડો; માટે આજ તને મોકલવાને મા
રો જીવ જરા પણ ચાલતો નથી પણ શું કરે ?
પણ જેન સંસારની રીતે મોકલ્યા બાકી ચાલે
જ નહીં પણ બહેન તું કાગલ લખવામાં જરા
પણ આલશ રાખીશ નહીં. હું બાળ્યું કે તું ચતુર
છું. તને જરા પણ કહેવું પડે એવું નથી; પણ મા
રો ધર્મ છે કે તને શીખામણ દેવી. મારી લાડકી
તું ત્યાં સદા શોભાવ્યવંતી થા. અમારો અંતઃક
રણ પુરવંક આશીરવાદ છે, બહેન તને જે ધડીએ
ત્યાં ના ગમે કે તરતજ મને પત્ર લખજો; હું ત
ને વાર ના લગાડતા ગાડી મોકલીશ. વલી અ
ણી તરફની ત્યારે કશી પણ શીકર ચીંતા કરવી
નહીં. જેવો તું મારા પર વહાલ રાખે છે, તેવું જ
તારા સાસુ, સસરા તથા સ્વામી ઉપર રાખજો,
અને ત્યાં તું સદા કુમાલ અને હેવાતનવાલી ર

હે, એવી મારી પ્રભુને વીનંતી છે (નગીનલાલ ધ
જોજ ગલગલીત થઇ જવાથી બોલી શકતો નથી)

શીવલક્ષ્મી—

આયાં.

ખડી તે પછી ત્યાંહી, વર કન્યાને વલાવવા ટાણે,
જશે પુત્રી જણી, શીવલક્ષ્મી આંસુ આંખે આણે.
જન્મ થતા જળવતી, પાસ રાખિ પચ પાછ ઉછેરે;
દુર કરતાં તને, કેમ વિરહ દુઃખ ધરે ન માતેરે.
વલતી બોળે લાંધી, છોટથી બોલાવી નિજ બેટી;
જન સરવેના જોતાં, આપે સારી શીખામણુ બેટી.
(આટલું થયા પછી તેની સાહેલીઆ પાલી નંદી તથા ઉજમ
તેને નીચે પ્રમાણે શીખામણુ આપેછે.)

નંદી, પાલી, ઉજમ—

ગરબી.

(ઓધવજી સદેશો કહેજો સ્યામને.)

પતીને વશતું સારી રીતે કરજે,
જતાં પ્યારી સાસરીયાંની વાટજો;
આહુ અવલુરે અવતોડીશતું નહી,
શુણુ બેની આલસ મેલી ધાટજો. પતીને ૧
મંતર જત્રરે બેની જુદા જાણજો,
ફરીશ નહી પર ફળીયાની તું વાટજો;
કંથ કહેરે તેતું વહેલી કરજે,
જેમ ઇજત વધે તેમતું કરજે ધાટજો. પતીને ૨
બેન મરયાદારે માનવીનીતું ધરજે,
ઇશ્વર બજજો આણી અંતર વાલજો;
પ્રતિ વૃતારે વૃત બેનતું આદરજે,
વાલા કરજે ગોપી ગીરધરલાલજો. પતીને ૩

એન નણદીથીરે નેહ ધણો તું કરજો,
તે કહે તેમતું કરજો એની સંગજો;
આંખડલી આગલથી હરી નવ મુક્તી,
ધમ્મરથી ડરીયે પ્યારી અંગજો. પતીને ૪

લોકો અપયશરે બોલે તે તું સાંકજો,
ભર્યાર વગર રાખજો તું ભેખજો;
કુતની કીર્તિરે વધારજો તું એનડી,
અંગ મહિથી ઉપની રંગની રેખજો પતીને ૫

દૈવ ઉચ્છાથી કોક નડે તે સાંકજો,
અમ પાસેથી ભરી પ્રેમની પોહજો;
લોભ, માયા, મત્સર તે તું તજજો,
હેત હતું તે આન્યું હયાની હોહજો. પતીને ૬

સીતાં મીરાંબાધના જેવીતુ થજો,
સૃષ્ટીમાં નીપજજો સતીની જાતજો;
સાહેલીયોનીરે શીખામણ તું માનજો,
કહેવાઈશ નાર અમુલ્યની જાતજો. પતીને ૭

(આટલું થયા પછી એની મા પાછી આવીને નીચે પ્રમાણે બો-
તાની છોકરી મોતીને શીખામણ દેછે.)

શીવલ્કમી—

ચોપાઈ.

સાસુ સસરાની સજજોરે સેવા, ગણજો સસરાને પીતા જવા;
સર્વેના મન અનુસરીયે, ધરડાની શીક્ષા સંધરિયે.

કથન કાંઈ તુજને કહ્યેનાથ, શુણજો તે આદરની સાથ;
નાથને નિત્ય સવારે નમીએ, તેના જમતા પહેલાં નવ જમીએ.

કોઢી થઈ જાય કદીજો કાંત, શબ્દ મધુરા કહી કરજો શાંત;
જો પતિ કદી જાય પરદેશ, તો નવ શણગારીશ તું વપુવેશ.

સ્વામીની સાચવજો તું મરજી, તે સાડ પ્રભુએ તુજને સરજી;
નિરમળ જજો નિત્ય નાઈ ધોઈ, કરજો વર સાડ સારી રસોઈ.

નકામા કોઈ હામે નવ ઠરીએ, સુનુ ધર મુકી નવ સંચરીયે;
એટીને ભેટી કહે માડી, લાખેણી થઈનેરહેજો લાડી.

કેશવલાલ—

ભુજંગીછંદ.

જુઓ જનકી માતને તાત છોડી. પતીસંગ પ્રેડીં પુત્રીપ્રીતજોડી;
મહાવનયાં રામ સાથે રીધાવી, તેમ જોન તું નાથ લેજો રીઝાવી.
વળી વેદબી રાજ મુકી પિતાનું, વિસારી દીપ્તેથી મહા હેતમાનું;
પતી સંગ ચાલી પુત્રે ખ્યાર લાવી, તેમ જોન તું નાથ લેજો રીઝાવી.
ખિન્ન પાંડવી સાંચરી નાથસાથે, ખમ્યા નાથ નેડે મહાદુઃખમાથે;
સતી દોણ જોનાસમી આજ થાવી તેમ જોન તું નાથ લેજો રીઝાવી.
(માટે જોન તું ત્યાં જઈ સતી યદ્ય તારા પ્રાણનાથની સેવા કરજો.)

(આવી શીખામણ આપી વીદાય કરેછે, અને ચાર ગાઉ ઉપર કંચનપુરીછે ત્યાં આગલ આવી પહોંચ્યા અને ગાડીમાંથી ઉતરી કે તરતજ એની સાસુ માટે કયાઈ તથા ખીલ પડોશવા લી સ્ત્રીઓ સમી આવી પહોંચી; મોતી ગાડીમાંથી ઉતરીને પોતાની ગાંસડી પોતાના ચાકરના હાથમાં આપીને પોતાની સાસુ વીગેરેને આવીને પગે લાગી, અને ઘરમાં પેડી કે તરતજ પોતાના સ્વામી ગુલાબદાસને દાઢો અને તેને આંખ અણસારાથી નમન કર્યું.)

—:૦+ ‡૦‡ +૦:—

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થલ મોતીના ઓરડા.

મોતી, ગુલાબદાસ.

મોતી—(ગુલાબદાસ આવ્યો) એટલે વંદન કરી તેની પાસે જાયછે અને ભેટી પડેછે) પ્રાણનાથ, તમે મને ધણે દીવસે મર્યા; પ્રાણપતી મારા અતઃકરણ પુરવક હું આપને મારા પ્રાણપતી અને પ્રાણરક્ષક જાણું છું, આપના વિના મને આ સંસાર જ ધો મીથ્યાછે, આપના વિના મારો આ દેહ પણ કશા કામનો નથી, આપના વિના મારો આ શણગાર પણ કશા કામનો નથી, આપ મારા શી રહ્યો છો આપનાથી મારે સર્વે પ્રકારે રૂડાવાના છે.

ગુલાબદાસ—હે પ્યારી માઈ તને તેડાવવા ઉપર ધણુ મન હતું, તારો એક પણ કાગલ હું આવવા દેત ન હી તે પહેલા તને તેડાવી લેત, પણ શું કરું મા રે મારા મા બાપની લાજ શરમ રાખવી જોઈ એ તે છતાં પણ મારા ગુમાસ્તા દલપતરામની જોડે મારા બાપ જાણે કે મેં નહીં કહાવ્યું હોય એવી રીતે કહેવડાવ્યું.

મોતી—હે પ્રાણુ પ્યારા હવે ઘણી રાત વીતી ગઈ અને મને ઘણો કામ ઉત્પન્ન થયો છે માટે ચાલો હવે આપણે સુષ જઈએ, અને સંભોગ કરીએ (અને જણા ભેટીને સુષજાય છે) સંભોગ કરી રહ્યા પછી મોતી ઉંઘતી નથી અને ગુલાબદાસના પગ પોતાના ખોલામાં લઈ પગ ચાંપી કર્યા કરે છે; આવી રીતે થોડો વખત ગુજર્યા પછી ગુલાબદાસ જાગી ઉઠે છે.

ગુલાબદાસ—હે પ્યારી હજી સુધી તું જાગ્યા કરે છે ચાલ સુષજા.

મોતી—પ્યારા મેં આટલા બધા દીવસ સુઈ સુષને જ ગુજાર્યા છે; પણ આવો આનંદનો દીવસ મને મળ્યો નથી અને તેથી કરીને મને જરાપણ ઉંઘ આવતી નથી.

ગુલાબદાસ—

ઝંઝોટી.

નથી કેમ સુતીરે, પલંગપર સુષજા. ટેક.
રાત વીતી હવે વલાણું વાસે જગવાથી પીડાશે તારા ભેજરે. નથી.
તલાઈ તકીયા, ગાલ મસુરીયાં પ્રભુ સુતેઆણી દીધાં ઝાઝારે. નથી.
મોતી પોતાના સ્વામીની આવી આગ્રાથી અને આગ્રહથી સુષ જાય છે.

મોતી મલસકામાં ઉઠી દાતણ પાણી કરી નાહી ધોઈને રસોઈ કરે છે, અને રસોઈ કરી રહી કે તરત જ ગુલાબદાસ ઉઠ્યો હતો તેને વાસતે પાણીનો લોટો તથા દાતણ મુકી આવે છે, અને ગુલાબદાસ દાતણ કરી રહ્યો ત્યાર પછી તેને ઉના ઉના પાણીથી ખુબ ચોળીને નહવડાવે છે, ત્યાર પછી પોતાના સ્વામીને બો

જન કરાવેછે, અને પોતે તેની આધેલાં થાલીની અંદર ભોજન કરેછે, અને પોતાની સાસુ તથા નણદ વીગેરેને જરા પણ કામ કરવા દેતી નથી; આવી રીતે પોતે ઘણી ઘણી આણી આનંદમાં સુખ ચેનથી દીવસ ગુજારેછે.

પ્રગતકર્તા—

આ પુસ્તકની પુરણ હુતીમાં મારી નમ્રતા પુરવક એટલી જ વીનંતી છે કે મે. જે બધું રચ્યું તે પર મારા આર્યભાષ્ય ઓએ લક્ષ આપી તથા પોતાને જે કાંઈ મારી વીરૂધ્ધ કહેવું હોય તે કહી પોતાનો વહેમ દૂર કરી એવા સન્નેડા શોધો કે જેથી કરીને વર કન્યાને સુખ થાય. મારી બીજી કહેવાની અરજ્યએ છે જે પુરૂષ સ્ત્રી કરતા ઓછામાં ઓછા ૪ વર્ષે મોટો હોવો જોઈએ; તથા બુદ્ધિ, અકલવાન, ડાહ્યો તથા ગુણવાન પુરૂષને, પોતાની પુત્રી દેવી જોઈએ. હું આર્યભાષ્યમાં આજણુ લોકો કુલ, તથા આખર તથા પૈસો જોઈને છોકરી દેછે, પણ પૈસો કાંઈ જનમાસ સુધી ચાલવાનો નથી; તેમજ આખર પણ રહેવાની નથી; માટે હું આર્યભાષ્યમાં ઉપર લખેલા ગુણો (વિદ્યા ચતુરાઈ, અકલ, ડહાપણ તથા ચંચલતા) જોઈને વીચા કરવો. તેમજ કાંઈ બુદ્ધ હોય ને તેને છોકરી દેવી તે ખરાય છે, કારણકે આજણુ લોકો પૈસાની લાલચે છોકરીને દુઃખરૂપી દરીયામાં ઝપોલેછે. પુરૂષમાં જે ગુણો હોય છે તેમાં સદગુણ મોટા છે તે વીશે ભારડ બેકન પંડીત કહે છે કે:—

“Virtue is like precious odours, most fragrant when they are incensed or crushed for prosperity doth best discover vice, but adversity doth best discover virtue.”

LORD BACON.

અર્થ:—“સદગુણ છે તે અમુલ્ય સુગંધિ જેવા છે; ન્યારે સવ ગાવવામાં આવે છે કે કચરવામાં આવે છે ત્યારે તેઓ અતી સુગંધ પામે છે; કેમકે સંપત્તિ દુરગુણને સારી રીતે દેખાડે છે પણ વિપત્તિ સદગુણને સારી રીતે દેખાડે છે.”

માટે હું આર્યભાષ્યમાં સદગુણવોળાં માણસને પુત્રીદેને.

આર્યભાઈઓ હું આ ભાષણ કરત નહી; પણ આપણા દેશમાં ઉપર લખેલી (આખર, કુલ, તથા પૈસાદાર વર જોવાની) રીત છે તે પ્રમાણે ચાલશે નહીં સરવ આર્યભાઈઓ ખીજા દેશી ભાઈઓને એ દુઃખ રૂપી દરીયાથી દુર રહેવાને આવી શીખામણુ દેશે; એવી મને સપુરણુ આશા છે. 'તથાસ્તુ.'

(પછી શ્રોતા જનો પ્રગટ કર્તાની અતિ અસર, સુખોદ, દોષોપયોગી, અને મનોરંજક ભાષણોથી પીગળી જઈ તથા સાનાંદાશ્વર્ષ પામી ખુશાલી અને શાખાસી ની તાળીયો પાડે છે.)

(ફતેહ પોકારે ધમ ધમ એ રાગ.)

નંદકની સગાઈની થઈ, સાંભળો સૌ કાન ધ્રુ; સારાં મોત સુખી થઈ, ગુલામી સની ફતે થઈ.
ભુલ ચુક હશે અહીં, માફ કરશે સર્વે સહી; નજરે નજરે જુઓ ભાઈ, કેવી છે પ્રીતી સગાઈ.
હમે નથી કવીની જોડ, માટે ન કોઈ દેશે ખોડ; ભુલ ચુક જો થઈ હશે, તે માફ આપથી થશે.

સજ્જાડા સુખ દરસક

ધાત્ય અંક

સત્તત

શુદ્ધી પત્ર.

પ્રબ્ધ	સીડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬	૮	છુટ	છુટે
૬	૧૦	દોરશે	દોહશે
૭	૧૧	બેસે	બેસો
૧૩	૧૨	લ	સ્થળ
૧૫	૨	વહલા	વહલા
૧૬	૫	તે	તો
૨૨	૬	તેપા	તોપા
૨૮	૧૬	વીચા	વીચાર

